
RESURSĂ EDUCAȚIONALĂ DESCHISĂ

Denumire: Basmul

Autor: Reli- Violeta Dincă

Unitatea de învățământ: Școala Gimnazială „Vlaicu Vodă”

Slatina

Disciplina: Limba și literatura română

Clasa: V- VIII

Scopul materialului propus- Pentru elevi

(de utilizat de către elevi)

Basmul

Basmul se definește ca fiind *o specie a epicii populare (de regulă în proză) și culte, cu răspândire mondială, în care se narează întâmplări fantastice ale unor personaje imaginare (feți frumoși, zâne, animale năzdrăvane etc.) aflate în luptă cu forțe nefaste ale naturii sau ale societății, simbolizate prin balauri, zmei, vrăjitoare etc., pe care ajung a le birui în cele din urmă* (Al. Săndulescu, *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Academiei, 1976, p. 18)

George Călinescu definește basmul astfel: *Basmul e un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, știință, etică, observație morală etc. Caracteristica lui este că eroii nu sunt numai oameni, ci și anumite ființe himerice, animale. Ființele neomenești din basm au psihologia lor misterioasă. Ele comunică cu omul, dar nu sunt oameni. Când dintr-o narațiune lipsesc acești eroi himerici, nu avem de-a face cu basmul.*(George Călinescu, *Estetica basmului*, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 9)

Specie a genului epic, narațiune în proză îndeosebi și mai puțin în versuri, în cuprinsul căreia, cu ajutorul unor mijloace tradiționale se povestesc întâmplări fantastice, puse pe seama unor personaje sau forțe supranaturale din ireal . (G. Fierescu, Gh. Ghiță , *Mic îndrumător în terminologia literară*, București, Editura Ion Creangă, 1979, p. 280)

Termenul provine din limba slavă- „basni” (născocire, scornire) și evidențiază caracterul fictiv al acestei scrieri a cărei temă generală este lupta dintre bine și rău, concretizată însă diferit, ca o luptă între dreptate și nedreptate, adevăr și minciună, curaj și lașitate, bunătate și răutate, hărnicie și lene, generozitate și egoism.

Specia basmului este prezentă în literatura populară și cea cultă, din timpuri foarte vechi și până astăzi, în opere de o valoare excepțională. Termenii de „basm” și „poveste” sunt considerați, în general, sinonimi, povestea fiind folosită cel mai adesea în limbajul popular.

Mesajul fundamental al basmului este victoria binelui asupra răului. Așezarea într-o puternică antiteză a valorilor binelui și ale răului oferă modele de ținută morală, contribuie la crearea unei atmosfere pline de optimism. Sublinierea valorilor etern umane conferă basmului deosebite valențe educative . Uneori victoria finală aparține răului , dintr-o intenție vădită de a se avertiza mai convingător asupra forțelor răului. În funcție de personaje, de organizarea și desfășurarea acțiunii și de caracteristicile narațiunii, basmele pot fi fantastice, dominate de elementul miraculos, nuvelistice, mai apropiate de elementele realității și animaliere, dezvoltate din vechile legende totemice.

Definirea basmului subliniază ca notă caracteristică prezența miraculosului, fantasticului, deci desfășurarea epică a acestuia cuprinde întâmplări supranaturale. Tatăl Ilenei Sânziene, pentru a-i încerca vitejia, ridică poduri de aramă, de argint și de aur, prefăcându-se în lup, leu și înfruntându-o. Sfătuită de calul său năzdrăvan, fata iese învingătoare.

Narațiunea, împletind miraculosul, fantasticul cu realul, se structurează într-un anumit tipar compozițional. Timpul desfășurării acțiunii are fie valori arhaice, fie fabuloase, toate aduse într-un etern prezent. Curgerea lui are alte ritmuri decât cele firești, sunt posibile întoarceri în trecut, opriri ale prezentului, trăiri în viitor. Aceste valori ilustrează aspirațiile omului de-a învinge o categorie obiectivă a existenței.

Spațiul este alcătuit fie din elemente reale reorganizate într-o modalitate nouă, specifică basmului, fie din elemente fantastice ca: tărâmul celălalt, codrul de aramă, argint și aur etc. Caracteristice sunt formulele tradiționale consacrate, introductive, mediane și finale, care marchează structura subiectului.

Formulele introductive au ca scop prezentarea altor valori ale timpului și ale spațiului, desprinderea din logica realului. Unele sunt succinte ca: *A fost odată ca niciodată*, altele însă se realizează în proză ritmată și cuprind numeroase elemente pline de umor: *A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti; pe când făcea plopul pere și răchita micșunele; pe când se băteau urșii în coadă ; pe când se luau de gât lupii cu mieii și se sărutau, înfrățindu-se; pe când se arunca în slava cerului de ne aducea povești.*

De când se iscălea musca pe perete,

Mai mincinos cine nu crede;

A fost un împărat mare și o împărăteasă...

(Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte)

Formulele mediane subliniază principalele momente ale acțiunii, iar cele finale reamintesc necesitatea întoarcerii la realitate, a revenirii din lumea prezentată alegoric.

În ceea ce privește subiectul basmului, întâmplările se succed în ordine crescândă, personajul principal este supus la trei, șapte, nouă, douăsprezece încercări, din fiecare încercare acesta ieșind victorios și dovedindu-și de fiecare dată o trăsătură pozitivă de caracter (curajul, vitejia, istețimea etc.)

Personajele sunt de vârstă, sex, stare socială structură etică diferite, reale sau fantastice, miraculoase, dar construite în esență după aceleași modele. Frumusețea fizică se armonizează cu marile valori etice, iar infirmitatea fizică, urâtenia, cu defectele morale. Sunt liniare, au o singură trăsătură de caracter dominantă pe toată durata acțiunii. Ele devin simboluri ale binelui sau ale răului, ale frumosului sau ale urâtului, au forța modelului, fiind purtătoarele mesajului .

Elementele de miraculos și fantastic sunt prezentate fie prin înzestrarea personajelor cu forțe supranaturale, fie prin metamorfozarea unora sau chiar prin structura inițială a eroilor. Imaginația creatoare a ajuns să animeze natura, să plămuiască forme fantastice de existență, înzestrându-le cu valori simbolice. Fantasticul îmbracă forme diferite după momentul concret istoric, geografic. Natura, prin elementele ei personificate, vine în sprijinul personajelor principale mesagere ale binelui. Plăsmuirile miraculoase pot fi și întrupări ale răului, ca: zmei, zgriptori, mume ale pădurii, diavoli etc.

Basmul cult, datorat unor scriitori care s-au ilustrat și în alte domenii ale literaturii, se află la o bună distanță, stilistic mai ales, de prototipurile lui autentic populare și de versiunile sale de culegător. Basmele *de autor* nu sunt nici repovestiri, nici simple prelucrări ale unor basme populare, ci – păstrându-se aproape de *etimonul* lor popular – sunt creații originale, purtând marca originalității creatoare a autorului lor. Odată făcută distincția între culegătorii de basme populare și creatorii de basme culte, să notăm că unii dintre aceștia din urmă au respectat mai strict trăsăturile basmului folcloric (conflicte și personaje, schema epică, redactarea în proză, formulele), creațiile respective fiind totuși foarte personale prin nota stilistică definitorie a fiecăruia dintre ei: erudiția lui Al. I. Odobescu în basmul cu *Fata de piatră* și cu *Feciorul de împărat cel cu noroc la vânat*, romantismul lui Mihai Eminescu în *Făt –Frumos din lacrimă*, moralismul lui Ioan Slavici în *Zâna Zorilor* sau *Florița din codru*, duișia la Barbu Șt. Delevrancea în *Neghiniță* sau *Poveste*, umorul la I. L. Caragiale în *Kir Ianulea* sau în *Calul dracului*. Cea mai deplină asimilare s-a produs în poveștile lui Ion Creangă. Apropiindu-se, cel mai mult dintre toți contemporanii și continuatorii săi, de modelul autentic folcloric, Creangă se distanțează în chip decisiv de acesta printr-un spor de originalitate și de individualitate care interzic cu desăvârșire parodia.

Basmul este o pledoarie pentru valorile etern umane, pentru bine și frumos, de aceea se adresează tuturor vârstelor, dar mai ales copilăriei. Prin repetarea unor elemente de structură compozițională, prin liniaritatea personajelor, devine un excepțional material accesibil celor mai mici vârste.

Bibliografie

1. Al. Săndulescu, *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Academiei, 1976
2. George Călinescu, *Estetica basmului*, București, Editura pentru literatură, 1965
3. G. Fierescu, Gh. Ghiță, *Mic îndrumător în terminologia literară*, București, Editura Ion Creangă, 1979